

U Araratu

1.

„Všichni nás nenávidí.“ Mustafa si namočí knír v pivu Efez a zkoumavě si prohlíží okolní tváře. Má splín, nejspíš už si neměl dávat třetí pivo. Jenže tak to bohužel chodí, když chce Turek podvést Alláha a trochu se za jeho zády napít. Chápavě tedy přikyvuji a společně s ním se rozhlížím po místnosti.

V jednom rohu se baví skupinka Belgičanů. Právě se vrátili z Araratu. Celý výstup jim trval čtyři dny, teď se fotí na rozloučnou, jsou hluční a tváře mají opálené jako indiánští zvědi.

V protějším rohu, pod mapou okolí, sedí pět prošedivělých mužů v šaravarách* s rozkrokem u kolen a popíjejí láhev anýzové *raki*. Jeden má na hlavě kouzelnou čepičku s bambulkou.

„Kurdové,“ zašeptá Mustafa, přestože je to na první pohled zřejmé. Jsme v oblasti, kde tvoří tento pětadvacetimilionový národ bez vlastního státu většinu. „Oni nás hrozně nenávidí. Jenom se podívej, co si to sem pověsili.“

Za barem visí, stejně jako po celém Turecku, portrét Atatürka. A to je v pořádku. Ale na zdech vás do očí udeří vlajka kurdského partyzánského hnutí PKK. Vedle visí portrét jejího lídra Abdulla-ha Öcalana, který už několik let sedí v tureckém vězení.

„Takhle by to nešlo! Já jim ten bar rozmlátím!“ rozčilil se Mustafa. Je však zbytečně hlasitý. Kurdové sedící pod mapou zvednou hlavy a vyčkávavě nás pozorují. Mustafa je tu jediný Turek. A pánové v šaravarách vypadají, jako by v kapsách měli nože, granáty

* Volné kalhoty se širokými nohavicemi a sníženým rozkrokem, pozn. překl.

a kalašnikovy. Jestli se tu můj známý bude příliš rozčilovat, slízne-me to oba! V nejlepším případě to skončí s pošramocenou tváří. V tom nejhorším odsud odjedeme v igelitových pytlích. I takové případy už se staly.

2.

Hospůdka stojí téměř na úbočí Araratu, v okrajové části města Doğubeyazıt. Opravdu to není dobré místo na vyvolání rvačky. Stýkají se tu hranice Turecka, Íránu, Arménie a Ázerbájdžánu. Můžete tu potkat turisty, překupníky, obchodníky s lidmi, prostitutky, a dokonce prý i špiony. Na úbočích Araratu se nejednou shromáždili kurdští partyzáni, aby zahájili protiturecké povstání. Okolní městečka jsou proto obklopena posádkami a na okrajích města hlídají vojáci.

Můžete tu však také narazit na šilence, kteří prohledávají okolí, aby našli Noemovu archu. Po potopě světa prý zůstala někde tady. Kurd za barem vypráví o Japonci, kterého nedávno roztrhala smečka divokých psů. Měl vojenské mapy, velmi senzitivní detektor kovů a bibli v japonštině se zvýrazněnou kapitolou o potopě.

„Vystoupil z auta, neudělal ani deset kroků a oni se do něho pustili. Jeden mu překousl tepnu,“ řekne barman a vrátí se k nalévání alkoholu.

3.

„Witolde, a Poláci si Turků váží?“ zeptá se znenadání Mustafa, využiji tedy příležitosti, abych odvedl jeho pozornost od Kurdů, jejich vlajky a vůdců.

Vyprávím mu příběh o sultánovi, který se v dobách trojího dělení Polska pokaždé ptal, zdali už dorazil vyslanec z Lechistánu. O Piłsudském, který si Atatürk vážil a sympatizoval s ním. O polské vesnici u Bosporu, která byla ještě donedávna proslulá

jediným domácím chovem prasat v Turecku. Zkrátka a dobře, drahý Mustafa, Polsko si váží Turků jako málokdo.

Mustafa je šťastný. Spokojeně pokyvuje hlavou a tvrdí, že v takovém případě se musíme napít na polsko-turecké přátelství.

Poté chce, abych mu vyprávěl o svém putování. Co bych mu měl povídat? Dostudoval jsem, sbalil jsem si batoh a s N., spolužačkou z ročníku, jsem vyrazil stopem z Varšavy do Jeruzaléma. Projeli jsme celé Turecko, Sýrii a Jordánsko. Později půlku Izraele. Téměř neustále jsme se hádali a oba bychom se nejrady vydali svou vlastní cestou. Ale dojeli jsme příliš daleko a nemáme peníze na cestu zpátky. Cestujeme tedy symbioticky: díky N. rychleji chytíme stopa a díky mně je to poměrně bezpečné.

Mustafu zajímá, jestli nemáme na vlak nebo na letadlo. Vysvětlím mu, že to je jeden důvod, ale jedním z dalších je především dobrodružství, adrenalin a lidé, které každý den potkáváme. Například on. Jel ve svém nákladáku, zastavil nám, vzal nás a dovezl nás až sem. A teď tu sedíme, pijeme pivo a je to příjemné. Kde jinde bych potkal řidiče nákladáku? Od takových lidí jako on se o Turecku dozvím mnohem víc než za dva semestry na istanbulské univerzitě Marmara.

Mustafa s porozuměním přikývne.

„To máš pravdu. Od řidiče se toho vždycky dozvíš spoustu. Nikdo nemá tolik času přemýšlet jako řidič z povolání. A víš, na co jsem přišel?“

Jak bych to mohl vědět?

„Že nás všichni nenávidí a pomlouvají. Jak Východ, tak Západ. A víš, proč to tak je?“

Nevím.

„Protože jsme nejlepší. Nej-lep-ší!“ řekne Mustafa a opět si chce připít na polsko-turecké přátelství. „Vy taky docela ujdete,“ přikývne uznale. „Němci jsou v pohodě. I Angličani. Ale my jsme nej-lep-ší. Proto nás ti ajatolláhové nenávidí,“ dodá Mustafa a ukáže rukou přibližně tam, kde je hranice s Íránem. „Bojí se nás. Závidí nám. A ti lháři taky,“ pohrozí směrem k Arménii. „Jen Ázer-

bájdžanci tvrdí, že nás mají rádi. Ale ti nás taky nenávidí. Protože Ázerbájdžánec je taková polovina Turka. Ta horší.“

Snažím se Mustafu zklidnit. Ale je to, jako bych chtěl zastavit koně, který se dal právě do klusu.

„Arabové?“ Mustafa si povýšeně odfrkne. „Od té doby, co jsme tam přestali vládnout, se neustále perou. A kdyby neměli ropu, ještě dneska by jezdili na velbloudech. Američani? Kdybychom byli světovou velmocí my, zvládali bychom to mnohem líp. A Kurdové? Třesou se jak osiky při samotném pohledu na Turka. Koneckonců, něco takového jako Kurdové neexistuje! Takový národ neexistuje!“

Pánové sedící pod mapou se zarazí se sklenkami v rukou. Já ztuhnu. A dokonce i Belgičanům, kteří si právě ukazovali na svých zrcadlovkách fotky z vrcholu, dojde, že se děje něco vážného, a zmlknou. Naštěstí zmlkne i Mustafa.

Mladší Kurd vstane, podívá se naším směrem a promluví, přičemž každé slovo pečlivě zdůrazní.

„Je každý Turek zakomplexovaný tak jako ty?“ zeptá se, chvilku nás pozoruje, a pak se konečně posadí.

Mustafa se nejistě rozhlédne po baru. Také pochopil, že rvačka není nejlepší nápad. Po chvíli se ke mně přece jen nakloní a potichu, aby to nikdo neslyšel, zašeptá:

„Neříkal jsem ti, že se nás bojí?“

Kníratá republika

Dav na stadionu v Istanbulu zešílel. Doktoři každou chvíli vynášejí nějakou babičku nebo dědečka, kteří nevydrželi úpal. Zázrak, že nikdo nezemřel.

Je 15. července roku 2007, poslední víkend před předčasnými parlamentními volbami. Obyvatelé města zde už od rána čekají, aby byli co nejbližší pódiu. Jsou ověšeni vlajkami jeho strany, na čele mají nalepené jeho fotky, v ruce drží balonky s jeho portrétem, na zádech mají samolepky, na sobě čepičky, pišťalky, emblémy a veškeré propriety, které si na sebe můžete vzít, abyste podpořili milovaného politika.

Konečně přichází. Recep Tayyip Erdoğan, turecký premiér, se objeví na pódiu a nepatrně zamává rukama. Lidé mu k nohám házejí květiny. Nestačí říct víc než dvě slova a shromáždění ho přeruší potleskem.

Nad premiérovou hlavou vlaje obrovský transparent s jeho portrétem. Co je na něm zajímavého? Krátce zastřižený knír velikosti malolitrážního auta.

Jak Erdoğan vylekal celý svět

V Turecku politiky rozeznáte podle knírů.

Nejdelsí je mají nacionalisté. O něco kratší – socialisté. A nejkratší – islamisté.

Nacionalisté nosí své pěstěné kníry přistřižené nad rty. Konečky jim visí do půli brady. Utvářejí podkovu, která jim směřuje do míst, kde končí obličej a začíná krk. Jejich strana se turecky jmenuje MHP – Strana národního hnutí. Jejich průměrný

volič sní o silném Turecku a je proti integraci s Uníí. Na dovolenou jezdí pouze do tureckých lázní a nadává, že je tam hodně cizinců.

Socialisté mají pod nosem peřinku, která jim sahá až k zubům. Pokud není pěstěná, leze jim do pusy. Voliči je mají rádi. Největší socialistickou stranu založil sám Atatürk. Ta strana se turecky jmenuje CHP – Republikánská lidová strana. Její typický volič nechodí do mešity, pije alkohol a jezdí jak na Západ, tak do tureckých lázní.

Nejvíce však o svůj knír pečují islamisté. Mají přesně tolik vousů, kolik prostoru jim na ně stanovila matka příroda. Zastříhují si ho tak, aby nebyl delší než pět milimetrů.

Islamisté v posledních padesáti letech všechny možné volby prohrávali. Turci se báli, že zavedou vládu *šaría* – náboženského práva vycházejícího z koránu. Že vzdálí Turecko od Evropy a přiblíží ho Íránu. Průměrný volič Strany spravedlnosti a rozvoje (AKP) by měl mít pětimilimetrový knír a jeho žena by měla nosit na hlavě šátek. Měl by nenávidět Evropu, alkoholu se vyhýbat širokým obloukem a pranýřovat za cizoložství.

Právě proto svět zamrazilo, když turecké volby vyhráli gentlemani s pětimilimetrovými kníry. A jejich stranickým šéfem je právě Recep Tayyip Erdoğan.

Jak Erdoğan koná zázraky

Premiér Erdoğan je expert na zázraky a věci nemožné. Má na to speciální diplom, s podpisem a razítkem. A spoustu důkazů. Vezměme ten poslední.

V roce 2007, dva měsíce před volbami, ulice největších tureckých měst zaplaví odpůrci vlády. Lidé v Ankaře, İzmiru a Istanbulu pálí figuríny Erdoğan. Tvrdí, že mají dost vlády islamistů. Vykřikují hesla jako: „Pryč se šaría!“ A na transparentech mají napsáno: „Turecko nezávislé na náboženství.“

Protestující nechtějí, aby se jeden z pětimilimetrových kníračů stal jejich prezidentem. V dubnu totiž premiér Erdoğan oznámil, že kandidátem AKP na prezidenta je ministr zahraničních věcí Abdullah Gül.

V Turecku prezidenta vybírá parlament. AKP v něm měla většinu. A vypadalo to, že Gül měl šanci uspět. Opozice však nedorazila na hlasování a Ústavní soud rozhodl, že bez usnášeníschopného parlamentu jsou volby neplatné.

AKP se rozhodla změnit ústavu a vybírat prezidenta přímou volbou. A tehdy začaly demonstrace.

Dvumilionová manifestace musí zanechat dojem v každém politikovi. Tím spíš, že v tu samou dobu generální štáb vysílá premiérovi výstražné signály: pokud Gül neustoupí, může se stát cokoli. Neměli by je brát na lehkou váhu. V uplynulém století provedla turecká armáda dokonce čtyři státní převraty.

Je tedy rozhodnuto – 22. července se budou konat předčasné parlamentní volby.

Opozice zatíná pěsti. Masové protesty mají být větrem do jejich zad. Porážka kníračů se zdá nevyhnutelná.

Přesto islamisté ve volbách slaví další z řady velkých úspěchů. Jak je to možné? Zázrak! Nejprve Erdoğan během necelého roku utvořil stranu, která vyhrála volby a samostatně sestavila vládu. Poté ta vláda začala vyjednávat s Evropskou unií o členství, s čímž si Turecko už půlstoletí nevědělo rady. Urovnal vztahy se sousedy a nezapojil se do války v Iráku. Je to málo? Zlepšila se situace s Kurdy a postavení tureckých žen. Státní hospodářství šlape jako dobře seřízené hodinky. A pouze Atatürkovi příznivci stále nevěří, že to knírači myslí dobře.

Jak Erdoğan vlepil facku

Malý chlapec visí napnutý jako struna a svíjí se bolestí. Ruce má přivázané ke stropu. Otec se na něj zlostně podívá. „Ještě budeš nadávat?“

„Od té doby jsem nenadával ani jednou,“ vzpomíná dnes Tayyip Recep Erdoğan. Často zdůrazňuje, že tvrdá otcovská ruka na něho měla obrovský vliv.

Dětství strávil v Kasimpaše, čtvrti istanbulských dělníků, proslulé kapsářskými a pouličními gangy. Jeho otec sem přijel od Černého moře s vidinou lepšího života. Byli chudí. Malý Tayyip, jako spousta jeho vrstevníků, po škole pracoval. Prodal sezamky a citronádu.

Muži z Kasimpaşı jsou výbušní, smrtelně hrdí a lehce je přivedete k varu. To tam se Erdoğan naučil praštit pěstí do stolu, když se mu něco nelíbí.

Ali Rıza Sivritepe, jeho kamarád z dětství, vzpomíná na premiéra v tureckém tisku takto: „Dokonce i při pouštění draka nebo při cvrknání kuliček musel být nejlepší. Jeho drak musel létat nejvyš. A když prohrával, v tu ránu měl zkaženou náladu.“

Sivritepe dodává, že Erdoğan nikdy nebyl v žádném gangu.

„Ale uměl jednu vrazit,“ zasměje se Hasan Özlám, Erdoğanův další kamarád, s nímž si venku hrával. Potkám ho, když nedaleko staré mešity v Kasimpaše popíjí čaj. „Nepřemýšlel, rozmáchl se a rovnou ti jednu ubalil. Přesně takhle!“ Hasan mi názorně ukazuje, jak mu budoucí premiér kdysi jednu uštědřil. Dva rychlé údery a Hasan, přestože byl starší, ležel na zemi. „Pokaždé udeřil první,“ zdůrazní. „Ani setinu vteřiny se nerozmýšlel. To se nezměnilo!“

Kasimpaša se od dob, kdy tam malý Tayyip používal draky, také příliš nezměnila. Muži posedávají v čajovnách, které mají vyhrazené výlučně pro sebe, pijí čaj a hrají *tavlu* – oblíbenou stolní hru Turků, které se u nás říká vrhcáby. A ženy v šátcích na hlavě a širokých šaravarách perou.

„Erdoğan? Toho milujeme! Je to náš anděl!“ tvrdí.

„Nikdy se nepovyšoval. Dokonce i jako starostu Istanbulu jsem ho stříhal,“ chlubí se holič Ali.

„U mě kupoval baklavu,“ tvrdí majitel malé cukrárny.

„Pomáhal nosit nákupy manželce,“ dodá jeho žena.

„On je premiér, a já jsem nikdo,“ sdělí mi Hasan Özlám. „Mohl by se otočit zády. Ale on na takové jako já ukazuje prstem a tvrdí: Já jsem jedním z nich! Jsem Hasanův starý kamarád!“

„To je tajemství jeho úspěchu,“ myslí si Mustafa Akyol, novinář z *Hürriyet Daily News*, odborník na islám a jeho vliv na politiku, v soukromém životě praktikující muslim. „Průměrný Turek se podívá na Erdoğana a řekne si: Žije stejně jako já! Rodina je pro něho nejdůležitější! Miluje svou zemi. Uctívá tradice. Toho budu volit!“

Jak Erdoğan překvapil svatého muže

Knírači byli čtyři.

Ten nejpobožnější se jmenoval Bülent Arınç a měl také největší podporu ve stranických masách. Nejprve se stal šéfem parlamentu, poté místopředsedou vlády. Proslul tím, že na tiskovou konferenci přinesl velkou reklamu na punčochy oblečené na sexy nohách, aby ostatním ukázal, „jaké obrázky v Turecku musíme zakázat“. Ze zákazu nakonec sešlo a punčochy měly bezplatnou reklamu.

Abdullah Gül byl typem „intelektuála“. Vystudoval na Západě a rád používal termíny, které jiní lidé neznají. Nejprve se stal premiérem, poté šéfem MZV. Po vítězství v dalších parlamentních volbách z něj Erdoğan konečně mohl udělat prezidenta.

Cem Tenekeciler byl už od začátku nejzáhadnější. Ze stranického života se rychle stáhl do ústraní a dnes nikdo neví, kde je mu konec.

Recep Tayyip Erdoğan zřejmě nebyl ani nejchytřejší, ani nejpobožnější. Měl však neuvěřitelné organizační schopnosti a charisma, které ostatním scházelo.

Roku 2001 všichni čtyři založili AKP – Stranu spravedlnosti a rozvoje, jejímž symbolem je žlutě svítící žárovka. Měli se tím odlišit od bezradných, zkorumpovaných a zkompromitovaných stran establishmentu.

Knírači ani vláda islamistů by však neexistovali nebýt svatého muže od Černého moře – Necmettina Erbakana. Knírači se poznali v jeho straně Refah (Strana blahobytu). Erbakan byl vynikající inženýr a vynálezce. „Čekala mě v tom oboru kariéra. Ale Alláh chtěl, abych se věnoval politice,“ vysvětlil v jednom z rozhovorů.

Spolupracovníci o něm mluvili jako o hodžovi – svatém muži, učiteli. Snili o tom, že díky němu se Turecko vrátí k islámským kořenům. Že osmdesát let vytlačování náboženství do ústraní skončí jako noční přízrak.

Strana blahobytu získává v devadesátých letech popularitu hlavně díky chudákům, kterým rozdává balíčky s potravinami či s uhlím a pomáhá jim hledat práci.

V těch letech vzhlíží k hodžovi jako ke svatému také Erdoğan. Pracuje v istanbulském Městském dopravním podniku a je to zatvrzelý muslim. Nepodal by ruku ženě, nadává na podniky prodávající alkohol, o Evropské unii mluví s opovržením jako o „křesťanském klubu“. Po svém Mistrovi opakuje, že „z tramvaje pojmenované demokracie vystoupíme na nejbližší zastávce“. A na velkou politickou kariéru nepomýšlí.

Až do toho dne, kdy si ho šéf pozve na kobereček a přikáže mu oholit si muslimský pětimilimetrový knírek.

„Ve světském státě se nesluší, aby měl úředník něco takového na tváři,“ sdělil mu.

„To radši zemřu,“ odpoví mu Erdoğan a z práce odejde.

Toto ponížení je v jeho životě zásadním přelomem. Od té chvíle udělá velmi rychlou politickou kariéru. Hodža ho považuje za nejschopnějšího žáka. Erdoğan se mu odvděčí tím, že vyhraje starostovské volby v Istanbulu – nejbohatším tureckém městě. Aby vyhrál, jeho kampaň probíhá na diskotékách či ve veřejných domech. V politickém zájmu se dokonce naučí podávat ruku ženám, přestože to islám zakazuje, a budoucí premiér se pak modlí o odpuštění.

Když vyhraje, hodža pláče radostí.

Novému starostovi a dalším kníračům se však hodžův program přestává čím dál tím víc zamlouvat. Mají pocit, že musí změnit kurz. Skupině pochlebovačů kolem Erbakana říkají politbyro. Sami sebe nazývají reformátory. Erdoğan jako jediný ve straně ostentativně přestane líbat hodžovu dlaň na přivítanou (políbit ruku a přiložit si ji na čelo v Turecku znamená úctu ke staršímu).

V roce 1996 se hodža stane premiérem. Na několik měsíců zcela přeruší vztahy se Západem a absolvuje nadšenou jízdu arabskými zeměmi. Slibuje vznik islámské unie: od Maroka po Kazachstán. Slibuje vysvobodit Jeruzalém. Pokorně poslouchá Kaddáfího, který mu veřejně spílá za to, že Turecko není dostatečně muslimské. Erbakan se však během návštěvy Egypta ukvapí a slíbí, že v oblasti Bosporu zavede *šarú*. Od té chvíle Turci odpočítávají dny do pádu vlády.

V roce 1997 armáda již počtvrté v poválečném Turecku převezme státní záležitosti do svých rukou. Čtvrtý převrat je ze všech nejrychlejší. Ulicemi Ankary projíždějí tanky a jeden z generálů zavolá premiéru Erbakanovi a přinutí ho k demisi. Většina Turků ani neví, že se něco děje. Erbakan bez řeči úřad odevzdá.

Tento státní převrat je klíčovým momentem v Erdoğanově životě. Jeho známý mi o těch dnech vypráví:

„On nenávidí prohru. Ale pochopil, že boj o *šarú* a islámský stát je předem prohraný. Pochopil, že musí přijmout kompromisy. A to byl počátek jeho velké proměny.“

Po vojenské intervenci čeká hodžu pětiletý zákaz působení v politice a Strana blahobytu se stane nelegální.

Lidé z politbyra okamžitě založí Stranu ctnosti.* Soud zakáže i tu. Když za několik měsíců hodža oživí Stranu štěstí, Erdoğan už po jeho boku není. Odešel, aby společně s knírači založil Stranu spravedlnosti a rozvoje – AKP.

* Zakládání stále nových stran je pro islamisty a Kurdy denní chléb. Bosporské soudy jejich strany často staví mimo zákon. Islamisté a Kurdové jich tedy běžně zakládají hned několik. A pokud soud zakáže stranu, která je aktuálně považována za hlavní, její členové se rychle zapíší do některé jiné.

„Zrádci,“ prohlásí Erbakan. „Jsou to úplně nuly. Ve volbách je rozdrtíme.“

Za rok AKP vyhraje parlamentní volby a sama utvoří vládu. Hodža se nedostane přes desetiprocentní volební hranici.

Jak šel Erdoğan sedět

Skřípot zavírajících se věžeňských dveří. Ten zvuk bude Erdoğanova provázet dlouho. „Bylo to v roce 1999. Zásadní zvrat v mém životě,“ prozradí později novinářce z *New York Times*. „Ve vězení člověk velmi rychle dospěje.“

Jak se tam dostal? Na manifestaci v Siirtu, rodném městě své ženy, Erdoğan parafrazoval báseň osmanského básníka: „Mešity jsou naše kasárny, kopule naše helmy, minarety naše bodáky, věřící naši vojáci.“ Za ta slova se dostal před soud, který ho odsoudil na deset měsíců za podněcování k náboženské válce. Odseděl si čtyři.

Ural Aküzüm, analytik turecké politiky z nevládní organizace ARI Hareketi: „Jakmile jsou někde vojáci, je tam válka. A když válka, tak s kým? S tureckou vládou! Erdoğan řekl svým lidem, že jsou ve válce s Tureckem. Tak to tehdy myslel a nemá smysl to zapírat.“

Sám Erdoğan se o nešťastné recitaci básně vyjádřil tisku takto: „Ta báseň byla v učebnicích a schválil ji ministr školství. Změnil jsem jen několik slov. Chtěl jsem upoutat pozornost a oduševnit lidi.“

Metin Kaya, profesor z Univerzity Marmara: „Nesmysl. Tehdy ještě říkal, co si doopravdy myslí. Republiku, demokracii a svobodu on nenávidí. Dobře že ho zavřeli. A škoda že jen na chvíli.“

Cuneyd Zapsu, byznysmen a Erdoğanův přítel, jeho výrok interpretuje takto: „Byl odsouzený, protože vládnoucí strany i armáda si uvědomovaly jeho sílu. Nešlo o náboženství, ale jen o to, aby lidé mimo establishment nezískávali tak velký vliv.“

V roce 1999 doprovodily Erdoğanova do vězení tisíce stoupenců. Tisíce na něj čekaly při propuštění.

Mustafa Akyol, novinář *Turkish Daily News*: „Z vězení vyšel vyměněný. A já jsem si říkal, že je to jeho konec jako politika. Jenže on v tom vězení pochopil, že když bude ostatní vybízet k válce, v politice tím ničeho nedosáhne. Ve vězení se z něj stal demokrat.“

Profesor Kaya: „Nesmysl. Pokud se dnes tváří jako demokrat, je to pouze proto, aby se opět nedostal do vězení. Všechno je to *takkiye*, stará islámská škola podvádění a lhaní. Muslim pro dobro své rodiny a náboženství může lhát, jako když tiskne. Prý mu to dovoluje i korán. Erdoğan lže, aby v Turecku zavedl *šarú*.“

Jak je Turecko díky Erdoğanovi poevropštělé

Když v roce 2002 AKP poprvé vyhraje volby, profesor Kaya je zděšený. Erdoğanův charakteristický knír se objevuje v titulních článcích tiskových agentur po celém světě. „Je to konec turecké demokracie?“ ptají se novináři.

Erdoğan všem trpělivě vysvětluje, že ne.

„Změnil jsem se,“ tvrdí. „Už jsem se naučil oddělit soukromý život od toho veřejného. Jako soukromá osoba jsem samozřejmě muslim. Ale moje strana je stranou světskou s liberálním programem. Turecká varianta křesťanské demokracie.“

V souladu s touto logikou již premiér Erdoğan podává ruku ženám bez pocitu, že by hřešil. V soukromí však ženě nepodá ruku nikdy v životě. Ani své manželce.

Protože byl ve vězení, nesmí být v čele vlády. Premiérem se tedy stane „intelektuál“ Abdullah Gül. Za nitky však tahá Erdoğan. Přestože formálně neplní žádnou funkci, zanedlouho po volbách ho George Bush pozve do Bílého domu.

„Oba věříme v Prozřetelnost. Proto budeme dobrými partnery,“ tvrdí Bush.

Hluboce se mylí.

O několik měsíců později turecký parlament kvůli hlasům opozice a části poslanců vládnoucí strany neschválí návrh, aby USA

mohly použít jejich základny k útoku na Irák. Poprvé po několika desetiletích Turecko odmítne Američany. Ti jsou v šoku.

O něco později AKP změní zákon a Erdoğan může být v čele vlády. Hned na začátku všechny překvapí – začne dělat tu nejproevropštější politiku v historii. Zve do Ankary další unijní politiky a o členství v Unii bojuje jako lev. Ural Aküzüm: „Sám moc nechápu, jak je to možné, že se do toho pustil tak zostra. Takový paradox je možný jen v Turecku. Zatvrzelý muslim tlačí svou zemi do ‚křesťanského klubu‘.“

Fehmi Koru, novinář a Erdoğanův přítel: „Viděl, že muslimové tam mají mnohem víc svobody než v Turecku. Proto chce jejich zákony zavést u nás.“

Šéfem mluvčích jmenuje Erdoğan bývalého prodejce koberců.

„Moje rodina už tři sta let obchoduje s Němci, Francouzi či Angličany. Věřte mi, že vím, jak to dělat!“ chlubil se čerstvě zvolený šéf.

Murat Erdemli: „Vyjednávání s Uníí považuje za byznys.“

A začne s reformami. Kurdové mohou používat svůj rodný jazyk a otvírat školy (ještě nedávno za to, že mluvíte kurdsky, i kdyby jen v tržnici, hrozilo vězení).

Ohledně Kypru, který už třicet let okupuje turecká armáda, přijme takzvaný Annanův plán, i přes nesouhlas protureckých úřadů na ostrově. Tvrdí, že Kypr může vstoupit do Unie sjednocený. Konflikt se nepodaří vyřešit z důvodu nesouhlasu kyperských Řeků.

Svolá první otevřenou konferenci týkající se vyvraždování Arménů na počátku dvacátého století. Mohou se jí zúčastnit historici, kteří tyto události nazývají genocidou. Přibližně v té době se však před istanbulský soud dostane Orhan Pamuk, který se v jednom z rozhovorů zmínil o „vyvraždění tisíce Arménů“.

„Tady je vidět rozdíl mezi islamisty a kemalisty,“ prozradí mi jeden z nejmenovaných tureckých novinářů. „Ti druzí přechovávají Atatürka v nádobě s formalínem a snaží se s ním zkoordinovat

všechna politická hnutí. Vypadá to skoro jako nějaká spiritistická seance: aplikovat slova Otce Turků do doby internetu a mobilních telefonů. Takže pokud se Atatürk o vraždění Arménů nezmiňoval, žádné vyvražďování nebylo. Proto se Pamuk dostal k soudu. A Erdoğan? Vidí, že ten problém Turecko už osmdesát let poškozuj. A snaží se něco dělat.“

V roce 2009 Erdoğan vyšle prezidenta Gülü do Jerevanu na fotbalový zápas Turecko–Arménie. V srpnu téhož roku obě země podepíší smlouvu o navázání diplomatických vztahů. A přestože se od té doby na trase Ankara–Jerevan toho příliš neděje, Erdoğanovi se daří zlepšit vztahy se všemi sousedy. A v určitou chvíli je to jediný politik, který dokáže hovořit s prezidenty Sýrie a Íránu na jedné straně a s prezidenty Spojených států a Izraele na straně druhé. (Vztahy s poslední jmenovanou zemí však ochladnou, poté co v květnu 2010 devět Turků zemře vinou izraelských speciálních jednotek na palubě lodi s humanitární pomocí pro Pásmo Gazy.)

I přes Erdoğanovy reformy spousta unijních zemí otevřeně tvrdí, že s Tureckem ve společenství nebudou nikdy souhlasit. Místo odpovědi je Erdoğan strašit tím, že v případě odmítnutí se Turecko může spojit s Ruskem. Anebo s islámskými sousedy. Při té příležitosti se snaží Evropě dokázat něco, co je pro Turky naprostou samozřejmostí, totiž že Turecko je součástí Evropy.

„V devatenáctém století, když jsme měli velké problémy, nás označovali za ‚nemocného člověka Evropy‘. Nikdo nemluvil o ‚nemocném člověku Asie‘!“ připomene na mezinárodní konferenci.

„Profesor Huntington se mýlil, když hovořil o válce civilizací. Turecko je živým důkazem, že islám a demokracii lze propojit. Jen nám musíte pomoci!“ agituje při jiné příležitosti.

Jeho ministři dodávají, že Turecko v Unii je bezpečím pro celou Evropu. A ekonomicky také není zas tak daleko, jak by se mohlo zdát. Do Německa mu ještě chybí mnohé, ale s nově přijatým Bulharskem je srovnatelné.

Profesor Kaya z Univerzity Marmara však ví své: „To je také *takkiye*, jedna velká lež. Proč se usmíváš? Než byl Erdoğan premiér, podpora našeho vstupu do EU byla osmdesát procent. A dneska je to kolem čtyřiceti. A víš proč?“

„Proč?“

„Erdoğan ví, že nás Unie nechce. A čím víc na ni tlačí, tím víc to Brusel dává najevo. A Turci jsou hrdí. Nechcete nás? No prosím! Otočíme se k vám zády a přestaneme se doprošovat. Ale jakmile se otočíme zády k Evropě, tak ke komu budeme stát čelem?“

„K Íránu...“

„Přesně tak. A v tu chvíli budeme mít nejen my, ale i Evropa velký problém. Takže celé to jeho vyjednávání s Uníí směřuje přímo k *šarú*.“

Takové názory Günter Verheugen, bývalý komisař Evropské unie, rezort rozšiřování, odbude mávnutím ruky. Nedávno jsem s ním obědval v rámci unijní konference ve Lvově a zeptal jsem se ho na Erdoğana.

„Lidé o něm tvrdí různé věci. Ale já jsem se s premiérem Erdoğanem setkal mnohokrát. Měl velký zájem na tom, aby jeho země nejdřív začala s Uníí vyjednávat a poté do ní co nejrychleji vstoupila. V nějaké jeho postranní úmysly nevěřím,“ odpověděl.

„Sekularisté už jsou docela zmatení,“ tvrdí Mustafa Akyol z *Turkish Daily News*. „Pokud dnes podporuješ vstup do Unie, znamená to, že jsi islamista. Skupina, která dnes nejvíc podporuje vstup Turecka do Unie, není naše elita, ale ženy v šátcích a muži s kníry.“

Jaký vliv na Erdoğana má Atatürk

Hlavní nepřátelé premiéra Erdoğana jsou kemalisté. Chrání Atatürkovo dědictví a bojují proti všemu, co si s ním protiřečí.

Nejdříve nepřijali existenci islámských stran. A dnes, když se AKP ve svém programu neodvolává k islámu, kemalistům vadí, že premiérova žena nosí šátek.

Mustafa Akyol: „Ideologie kemalistů se nezměnila celých osmdesát let. Svět se mění, islám se mění, ale kemalisté zůstali stát na místě.“

Profesor Kaya: „To je lež! Hrozba, že se Turecko stane druhým Íránem, je stále aktuální. Proto na stráží našeho systému stojí armáda.“

Mustafa Akyol: „U nás se demokracií míní vojenská vláda. Sekularismus v extrémní podobě je mnohem nebezpečnější než tu-rečtí islamisté.“

„Proč?“

„Protože pokud jsi pobožný, tak v Turecku neuděláš kariéru. Takhle to přece nejde! Erdoğan na sobě hodně zapracoval! Pochopil demokracii a přijal ji. A kemalistům se nelíbí, že má muslimský knírek!“

„Ty té změně věříš?“

„Je velmi turecká. Dokonale vystihuje naši rozháranost mezi náboženstvím a moderním státem.“

Jak Erdoğan usiluje o šátek

Je rok 1978. Erdoğan mluví na setkání muslimské mládeže. Je tehdy šéfem islámské strany mládeže Národní spása.

Během svého vystoupení zaregistruje pár očí, který ho sleduje. Najde je během přestávky. Jejich majitelkou je třiadvacetiletá Emine, dívka s arabskými kořeny. Baví se spolu, ona však dá stěží dohromady smysluplnou větu. Mladík s knírkem jí přijde jako muž jejích snů.

Sen se jí vyplní. O půl roku později už jsou Emine s Tayyipem zasnoubeni. Od té chvíle až dodnes je Emine Hanım (paní Emine) krkem, který otáčí Erdoğanem.

„Veřejného života se neúčastní, ale je mistryní v řízení svého muže,“ tvrdí jeden z tureckých novinářů. „Nezůstala v kuchyni. Ale prý stejně neumí moc vařit. Zato však dokáže Tayyipa pěkně seřvat, pokud něco neudělá podle jejího přání.“

V jednom ze vzácně udělených rozhovorů Emine Erdoğanová řekla, že by se Turci měli stydět. Proč? Protože je tak málo žen reprezentuje v parlamentu. A to, že AKP v něm zastupuje nejvíc žen ze všech tureckých stran, je hlavně její zásluha.

Přesto ji Turci považují za konzervativní. Protože nosí šátek. Stejně jako ženy dalších kníračů. Své dcery poslal Erdoğan studovat do Spojených států.

„Tam mohou nosit šátek,“ vysvětlil.

Šátek patří k jedné z front, na níž Erdoğan vede válku s kemalisty. V Turecku je zakázaný na všech vysokých i středních školách. Erdoğan dokazuje, že je to v rozporu s demokracií. A že to znemožňuje studovat dívkám z chudých rodin, protože ty jsou nejčastěji pobožné.

Mustafa Akyol: „Moje známá studovala v Istanbulu a vrátil se jí zeptal, jestli přišla uklízet. Žena v šátku může být služka anebo žena domovníka. Ale studentka? To mi prostě nejde do hlavy. Dokonce v reklamách na prací prášek je žena v šátku pokaždé hlupačka, které se v pračce udělá kámen, anebo ta, co pere v ‚obyčejném prášku‘. A teprve moderní žena bez šátku jí vysvětlí, že by měla používat Calgon nebo prací prášek Omo.“

Jinou válečnou frontou kemalistů s Erdoğanem jsou náboženské školy, *imam hatip*. Učí se tam normální látka pro gymnázia, ale s rozšířenou výukou o islámu.

„Jejich absolventi mají velmi ztížený přístup na vysoké školy. To je nespravedlivé,“ tvrdí Erdoğan. Kemalisté mu namítnou, že v těchto školách popírají evoluční teorii a hlásají nadřazenost mužů nad ženami. A že si chce AKP vychovat kádry mladých islamistů.

Největším důkazem svědčícím proti Erdoğanovi však byl jeho pokus o změnu trestního zákoníku. Erdoğan chtěl, aby byli obyvatelé Turecka trestáni za cizoložství – buď vězením, nebo pokutou. Ustoupil teprve pod tlakem Bruselu.

Jak Erdoğanův přítel mění názory

Abych lépe pochopil Erdoğanovu válku s kemalisty, sejdu se s Fehmi Koruem, novinářem *Yeni Şafak*, deníku známého svými sympatiemi k islámu. Koru je malý, korpulentní milostpán a dnes je jedním z nejdůležitějších lidí v Turecku. Důležitějším než celé noviny, v nichž pracuje. Jak to? Premiér Erdoğan totiž velmi dá na jeho názor. Přátelí se dlouhá léta a Koru má na Erdoğanova velký vliv.

„Když si popovídáš s Koruem, nejenže pochopíš, co Erdoğan tvrdí dnes, ale dozvíš se, co řekne za rok, za dva anebo za pět let,“ smějí se turečtí novináři.

Koru nerad ztrácí čas, takže se ho zeptám přímo: „Má premiér Erdoğan nějaké postranní úmysly? Chce tady zavést *šaríi*?“

Koru se usměje: „Kdyby chtěl, tak už by ji se svými schopnostmi dávno zavedl. Samozřejmě že byl kdysi islamistou. Ale změnil se. Já se také měním, vy se měníte. Pouze hlupák své názory nemění. Kdysi býval velmi radikální. Ale život mu dal za vyučenou, že tak to dál nepůjde.“

„A proč Turci jeho proměně nevěří?“

„Většina jí věří. Proto má AKP tak velkou podporu, kolem čtyřiceti procent. A ti, kdo tvrdí, že tomu nevěří, ve skutečnosti hrají politickou hru. Strašení Turků islamisty je dnes nezákonné. AKP je normální demokratická strana.“

„Proč mu v tom případě tolik záleží na povolení šátků na univerzitách?“

„Protože ten zákaz nemá nic společného s demokracií. Lidé by měli mít svobodu náboženského vyznání.“

„A tresty za manželskou nevěru?“

„To je součást politické hry. Největší voličskou skupinou Erdoğanova jsou muslimové a konzervativci. Občas musí udělat něco po jejich vůli.“

Erdoğanovi se tímto způsobem daří usmiřovat vodu s ohněm. V Evropě ho znají jako schopného reformátora a velkého stoupen-

ce vstupu Turecka do Evropské unie. A islámské země v něm stále častěji vidí svého mluvčího a prostředníka na Západě. Turecko mělo dokonce vyjednávat, za jakých podmínek mohou navázat vztah Sýrie a Izrael. Zatím k tomu však nedošlo, protože se zkazily tradičně dobré vztahy Ankary a Tel Avivu. A to kvůli již zmiňovanému konvoji s pomocí pro Pásmo Gazy a kvůli devíti Turkům zastřeleným izraelskými jednotkami.

Metin Kaya: „Tím, že Erdoğan svolil, aby konvoj vyplul, se stává do role lídra muslimských zemí. Ale my přece máme držet se Západem!“

Mustafa Akyol: „On se za obyvatele Gazy přimlouval, protože mu jejich osud doopravdy ležel na srdci. To ale přece nemusí znamenat přerušeni styků se Západem. Prezident Obama po návštěvě Turecka tvrdil, že jsme příkladem toho, jaké vztahy by islámská země měla mít s těmi křesťanskými. Jen se podívej, co se dělo kolem AKP, když vypuklo Arabské jaro. Kamkoli vyjel, vítaly ho tam stovky tisíc lidí. V Egyptě nebyl konvoj, který ho vezl, schopný projet městem, kolik lidí ho přišlo pozdravit. Způsob, jakým AKP spojuje islám s demokracií, je to, co Egypt, Tunisko a další země Blízkého východu potřebují a na co se ohlížejí.“

Sám Erdoğan v rozhovorech zdůrazňuje, že Turecko má samozřejmě radost, že je vzorem pro protestující v zemích Arabského jara. Vzápětí však dodává, že nemá ambice svůj model nikam exportovat. „Takový násilný export ještě nikde neskončil dobře,“ sdělil před několika lety dánským novinářům a narážka směrem k Američanům byla více než zřejmá.

Jak velké štěstí má Erdoğan

Erdoğan má pověst dítěte štěstěny.

Ural Aküzüm, politolog z nevládní organizace ARI Hareketi: „Musí mít dobré vztahy s Alláhem. Nebo že by to bylo díky tomu diplomu na konání zázraků?“

„Jakému diplomu?“

„Erdoğan vystudoval střední školu *imam hatip*. Jejich diplomům se v Turecku říká pravomoc ke konání zázraků. Prý se tam učí jen modlitby a teologii. A prý po téhle škole bez zázraku nenajdeš práci. Není to pravda, většina těch škol má dobrou úroveň. Ale Erdoğan skutečně vypadá jako člověk, který ví, jak mluvit s tím nahoře.“

„Nějaký příklad?“

„Než se stal starostou Istanbulu, víc než půldruhého roku jsme tu měli strašné sucho. Lidé umírali, stromy usychaly. Když se Erdoğan stal starostou, začaly se stahovat mraky. A další den se spustil velký déšť.“

Akyol: „Alláhovi však nemůžeme přisoudit všechno. Erdoğan vytvořil nejlépe organizovanou stranu v Turecku. AKP má kancelář téměř v každé ulici. Každý se tam může stavět na kávu, sklenku vody a popovídat si o svých problémech.“

Problém je ten, že tato nabídka platí jen pro lidi stejné politické orientace. Jak je pro Erdoğana obtížné poodejít mimo skupinu svých voličů a podat ruku těm, kteří ho nevolí, ukázaly protesty v Gezi.

„On se chová jako sultán, který nikoho nemusí poslouchat, protože věří, že mu Alláh seslal moc,“ tvrdí Serhat Baykal, student sociologie v Istanbulu, který byl v parku od prvního do posledního dne protestů. „Ve svém okolí toleruje pouze pochlebovače, kteří mu opakují, jaký je chytrý a krásný. To už zničilo nejednoho lídra.“

Ale dokonce i po protestech v parku Gezi Strana spravedlnosti a rozvoje vede ve všech průzkumech popularity. Další zázrak?

Jak Erdoğan svlékne sako

Volební mítink AKP v Istanbulu byl pro stranu nejdůležitější v celé předvolební kampani. Desítky tisíc lidí se sešly na stadionu ve čtvrti Zeytinburn. Toto místo nebylo vybráno náhodou: jsou z něj vidět zdi, které před šesti sty lety zdolával Mehmed II. Dobyvatel ještě předtím, než roku 1453 dobyl Konstantinopol

a triumfálně do něj vjel. Nyní ty samé zdi zdolával premiér Erdoğan, který chtěl opět vyhrát volby v Istanbulu.

Za mítink by se nestyděl žádný západní lídr. Strana odhalila svou velmi moderní tvář: mezi ženami vystupujícími na pódiu měly šátky na hlavě pouze manželky stranických šéfů. Několik kandidátek AKP na poslankyně mělo hlavu zcela odhalenou.

Erdoğan a Gül na něm vystoupili v modrých košilích, bez saka, uvolněně. Mluvili klidným hlasem a jen chvílemi ho zvýšili. Opakovala se zde slova jako demokracie, blahobyť, rozvoj.

Během čtyřhodinového shromáždění ani jednou nepadlo slovo *islám*. Ani jednou nepadlo slovo *korán*. Ani jednou slovo *šaría*.

Ale mezi shromážděnými převažovali knírači. A ti své pečlivě zastřižené kníry měli jen zřídkakdy delší než pět milimetrů.

To z lásky, sestro

1.

Hatice si zakrývá ústa rukou, jako by se bála, že z ní slova sama vypadnou. Nechce mluvit. Nikdy se o těch věcech s nikým nebavila. A neměla to ani v úmyslu.

Vysvětlím jí, že jí přece nic nehrozí.

Nejde však o ohrožení. Hatice zkrátka neví, jak by o tom, co prožila, měla mluvit.

Jak by měla mluvit o otci? Na celém světě otcové své dcery milují.

A její otec ji chtěl zabít.

Co má říkat o matce? Matka by svou dceru měla chránit vlastním tělem.

A matka Hatice křičela na svého manžela: „Kdy už tu děvku konečně zabiješ?!“

Jak má mluvit o bratrovi, který za ní domů přišel s nožem?

O sestře, s níž od dětství spala v jedné posteli a která ji nevarovala?

Kdyby její muž Ahmet nebyl silný člověk, Hatice by už nežila.

Setkáme se u nich doma. Jsme domluveni, že pokud nebudou schopni mluvit, nebudu naléhat.

Hatice má na sobě šaravary s orientálním vzorem. Na hlavě má šátek pečlivě zahalující vlasy. Ahmet má knír jako sumec a kostkovanou flanelovou košili. Oběma je dvaadvacet let. Spolu jsou pět let. Jejich manželství bylo stejně jako většina v jejich vesnici domluvené. Ale jsou velmi šťastní.

V bytě mají dvě židle, gauč a koberec na zdi. Na víc zatím finančně nemají. Děti také nemají. Bydlí nedaleko tržnice, kde si mohou koupit pistácie, melouny, sýr a chléb. Ahmet tam pracuje, prodává med. Mají přátele. Začali nový život.

Ten starý skončil před čtyřmi lety, když Ahmet odešel na vojnu. Hatice mezitím měla bydlet s jeho tetou. Teta je vdova, bydlí se synem, takže to bylo ideální řešení. Žena na východě Turecka by neměla bydlet sama. Je to nemorální.

Problém nastal hned druhý den po Ahmetově odjezdu, kdy na dveře Hatice zaklepal tetin druhý syn Abdullah. Neměl to dělat. Hatice mu řekla, ať odejde.

Odešel, ale hned druhý den se vrátil. Začal cloumat klikou.

„Otevři, nebo tě zabiju!“ křičel.

Hatice stála jako solný sloup. Nevěděla, co má dělat. Křičet? Abdullah se bude tvářit jakoby nic. Nepřizná se. Říct to tetičce? Alláhu! Nikdo přece neuvěří ženě!

Hatice držela dveře vši silou a Abdullah to vzdal. Dalšího dne se však rozhodl pomstít.

2.

Diyarbakır vypadá z výšky jako palačinka, na níž se vyboulilo několik vzduchových puchýrků. Místy jsou vidět tmavě hnědé hrudky. Při klesání letadla pochopím, že to jsou kameny, které jsou tu poházené, jako by vyrostly ze země.

Okraje té roviny lemují světle modré nitky Eufratu a Tigridu, které vyznačovaly hranici starodávné Mezopotámie. Právě tady vznikala první civilizace. Starověké národy zde pátraly po ruinách biblického ráje. Nedaleko odsud se narodili patriarchové Abraham a Noe.

Případy, o kterých budeme mluvit, nejspíš pamatují tamty časy.

Do města se vjíždí zdi z černých cihel. Postavili ji tu Byzantinci před tisíci lety. Podle průvodce je to hned po Čínské zdi druhá nejceněnější zeď na světě. Měly by ji navštěvovat tisíce turistů. Ale

nenavštěvují. Diyarbakır má špatnou pověst. Je to hlavní město neexistující země – Kurdistánu. A lidí, kteří jsou připraveni bojovat se zbraní v ruce, aby ten stát vznikl.

Ještě před několika lety se tomuto městu velký obchod vyhýbal. Ale od té doby, co Kurdové nekladou bomby a armáda neostřeluje okolní vesničky, dorazili lidé z byznysu i sem. Ve městě žije milion obyvatel. Za hlavní třídu by se dnes nestydělo žádné evropské město. Moderní obchody, drahé restaurace. Každý měsíc jich stále přibývá, protože démon konzumu se v Diyarbakıru usídlil natrvalo.

Pouze staří muži s vousy patriarchů se toho neúčastní. Sedí ve stínu stromů pod mešitami a naříkají. Nemají rádi televizi, mobilní telefony, džiny, krátké sukně, školy ani noviny. Nemají rádi nic, co do jejich života vnáší chaos. A nic, co se snaží změnit jejich prastaré zásady.

3.

Každý rok je na východě Turecka zabito několik desítek mladých dívek. Další zahynou za neznámých či podivných okolností. Jsou to oběti vražd ze cti, tradice, která nutí příbuzné zabít ženu, jakmile pošpiní čest rodiny.

Ayşe Gökkanová, reportérka kurdské televize, píše o vraždách ze cti knihu: „Místní kultura vychází z mužské dominantnosti. Každý vzdor by měl být potrestaný.“

Ayşe Figen Zeybeková z Kamer, organizace, která se snaží zabránit násilí v rodině: „Ta tradice je stará několik tisíc let. Je nepsaná a velmi neurčitá. Někdy může být odpustitelná dokonce i manželská nevěra. A jindy dívka zahyne, protože chce nosit džiny.“

„Prosím?“

„Umírají dívky, které chtějí být samostatné. V posledních letech vyhnala bída spoustu rodin z venkova do Diyarbakıru. A často to vypadá, jako by se sem přestěhovali ze středověku. Především pro mladé dívky je to obrovský šok.“

„Takže?“

„Dostanou se do společnosti globální vesnice. Mobily, internet, MTV. Vidí své vrstevnice, které mohou chodit ven bez mužského doprovodu. Které se mohou pěkně obléknout a nemusí chodit neustále se šátkem a v šaravarách. Které mají přítele ještě před svatbou. A chtějí žít jako ony.

Jenže jejich otec je tou dobou také bezradný. Ohlídat dceru na venkově je jednoduché. Ale ve městě? Alláh ví, co ji může napadnout. A dcera, místo aby seděla doma jako její matka, babička i prababička, za ním chodí, že chce jít do kina, na procházku, chce nové boty. Umírají často ty nejlepší dívky, nejupřímnější, nejdovůlejší.“

V den, kdy jsem z letadla pozoroval Mezopotámii, otec zabil dceru v Šanurfě. Proč? Protože poslala do rádia esemesku s přáním pro svého přítele. V éteru bylo slyšet její jméno a příjmení. A otec předpokládal, že pošpinila své panenství.

Dva týdny předtím v městečku Silvan muž zabil svou ženu. Rodině řekl, že v době svatby nebyla panna. A její rodiče nepochybovali o tom, že měl pravdu.

4.

Ve chvíli, kdy se Abdullah dobýval do pokoje Hatice, o sto kilometrů dál se odehrávalo jiné drama. Ve vesničce Yalim nedaleko Mardinu – překrásné starověké pevnosti – pětapadesátiletý muž znásilnil pětatřicetiletou Šemse Allakovou.

Lidé říkají, že Šemse byla trochu bláznivá. Prodavač v Mardinu otevřeně prohlašuje, že byla mentálně zaostalá.

Ale mohlo jít o jiný druh bláznovství. Učitelka tkalcovství, která ji znala, tvrdí, že se Šemse nechtěla vdát. Proto ji lidé ve vesnici měli za podivínku.

Násilník se jmenoval Halil Acil. Měl ženu a dvě děti. Bydlel na kraji vesnice. Za jeho šedým zděným domem už začínala pole pokrytá stovkami kamení.

Šemse bydlela s otcem, matkou a bratry poblíž návsí, u silnice, která vede k mešitě. Každý den se vracela z pole cestou mírně stoupající do kopce a mýjela Halilův dům. Zlé jazyky tvrdí, že ji Halil vůbec neznásilnil. Že spolu spali už dávno a báchorku o znásilnění si Šemse vymyslela, když zjistila, že je těhotná. Kromě pomluv však nic nenasvědčuje tomu, že tomu tak doopravdy bylo. Ani vyšetřování policie či ženských organizací.

Těžko říct, zdali se Šemse Halilovi líbila. Někteří tvrdí, že ji miloval už dávno. Jiní říkají, že ji zneužil a doufal, že z toho vyvázne beztravně. Protože i kdyby Šemse někomu o znásilnění řekla, nikdo nebude věřit pomatené ženské.

Když Šemse otěhotněla, její rodina se vydala za Halilem a oznámila mu, že buď se s ní ožení, anebo zabijí jak jeho, tak i ji. Halil ženu měl. Rodina mu však navrhla sňatek před imámem.

Před státním úředníkem si můžete vzít pouze jednu ženu. Před sluhou božím – dvě nebo tři.

Halil už chtěl souhlasit, ale rodina Šemse požadovala ještě několik tisíc tureckých lir. Halil tolik neměl. Bratři tedy odešli s nepořízenou.

A stejně jako oni, i Halil věděl, že to není konec. Milující rodina brání čest svých dcer navěky.

5.

Kořeny vražd ze cti se nedají vypátrat. Pravděpodobně však pocházejí z tradic kočovných kmenů. Otec mohl dostat za dívku výkupné, pokud byla panna. Pokud nebyla, muž ji vrátil. A ona nejenže tím způsobila ostudu rodině, ale ta ji navíc musela do konce života živit. Pro kočovníky měl počet osob, které měli uživit, obrovský význam. Peníze z výkupného také. Vědci se domnívají, že právě proto kočovníci začali své dcery zabíjet.

Zabíjeli také ženy, které se chtěly rozvést – v takovém případě muselo být výkupné vráceno. Zabíjeli také ty, které si nechtěly vzít ženicha, jehož jim domluvila rodina.

Ayşe Figen Zeybeková z organizace Kamer. „Tragická smrt Şemse Allakové otrásla celým Tureckem. Nad jejím hrobem jsme, poměrně troufale, přečetly náš program. Každé ženě, která se na nás obrátí, zaručujeme, že přežije.“

„A co následovalo?“

„Od roku 2003 jsme zachránily víc než sto padesát dívek. Pokud je rodina rozhodnutá dívku zabít, hledáme azyl v jiném městě. Pošleme ji tam a pomáháme jí začít nový život. Azylové domy jsou neustále hlídané, protože některé klany dokáží vynaložit velké prostředky. Před dvěma lety dcera jednoho z šéfů klanu utekla s chlapcem. Honili ji dvacetí auty. Hledali ve všech velkých městech. Našli ji, ale ona před vrahem utekla oknem, a dodnes nikdo neví, kde je jí konec.“

„Jak poznáte, že je rodina k něčemu takovému odhodlaná?“

„Chodí s námi psycholog. To on pozná, jestli je možné věřit rodině, která slíbí, že dívku nezabije.“

„Slíbí?“

„Je to složitý proces. Nemůžeme jen tak přijít k někomu domů a říct: Prý se chystáte zabít dceru! To bych vám nedoporučovala! Nejdřív získáváme informace. Když je rodina nábožensky založená, jdeme za imámem. Pokud otec pracuje v továrně, poprosíme o podporu ředitele. Jednou nám pomáhal doktor, který léčil babičku. Jindy zase volal až z Ankary ministr, který byl s jednou z rodin příbuzný. Všichni se jim snaží vysvětlit, že zabíjení nic neřeší! Že existuje spousta jiných řešení!“

„A co na to ty rodiny?“

„Před několika dny jsem byla ve Viranşehiru, v malé vesnici nedaleko Şanlıurfy. Rodina nutila dívku, aby se zabila. Strýc jí posílal esemesky typu: Zabij se sama, nebo budeš umírat v bolestech. Proč? Protože měla ve škole přítele a ten ji vozil autem. Na vesnici je to nemyslitelné.“

„A jak to dopadlo?“

„Pokaždé mám divný pocit, když musím s rodinou smlouvat o život jejich vlastní dcery. Ale mám už své figle. Vysvětlím jim, že

jsem také odsud. Že moje dcera má také přítele a já ji kvůli tomu nehodlám zabít. Ukážu jim fotky v telefonu. Tvrdím, že je dobrá v matematice, ale s turečtinou má problémy... No a v tomto případě se otec chytil. Začal naříkat, že se dcera musí učit turecky. Že za veškeré to zlo může škola, protože k čemu ta turečtina Kurdům vlastně je.

Pokaždé se v nich pokouším probudit spícího rodiče. Ptám se, kolik dcera vážila po narození. Jaké měla nemoci. Jaké první slovo řekla: jestli máma nebo táta. Pokud v nich ty rodiče probudím, máme vyhráno.“

„Takže se to podařilo?“

„Slíbili, že jí nic neudělají. Dcera přísahala, že už se bude vracet ze školy jen se svým starším bratrem. Ačkoliv i to je riziko. V minulém roce jsme tu měli známý případ Ayşegül Alpaslanové. Muž téhle ženy před policií slíbil, že už ji nikdy v životě neuhodí. A o týden později ji umučil k smrti.“

6.

Co je to čest? Takovou otázku položila obyvatelům východního Turecka profesorka Yakın Ertürkova společně se skupinkou dobrovolníků sestavujících zprávu pro Rozvojový program OSN (UNDP). Zpráva se jmenovala *Dynamika vražd ze cti v Turecku* a jde o nejucelenější práci na toto téma.

1. „Čest je důvod, kvůli kterému žijeme. Bez ní život ztrácí smysl,“ tvrdí mladá dívka ze Şanlıurfy.

2. „Tvou ctí je tvá žena.“ Muž, 25 let, Istanbul. Namísto žena použil slovo *belalın*, tedy někdo, na koho máš právo.

3. „Jak tvrdí starší lidé, nejposvátnější věci pro muže jsou kuň, žena a puška. Čest je povinností ženy. Pokud se tě pokouší zradit, znamená to, že jsi ztratil svou důstojnost.“ Muž, 39 let, Adana.

4. „Čest je pro mě vším... Kdybych měl ženu, byla by pro mě mou ctí. Má sestra je také moje čest, stejně jako moje příbuzné – dcera mého strýce a mé tety. Vše, co se děje kolem mě a mé rodiny, je moje čest.“ Muž, 24 let, Batman.

5. „Počestná žena musí být připoutána k domu i ke svému muži. Nemůže dělat nic, co by mohlo rozvířit pomluvy. Neměla by mluvit o věcech, které jsou spojeny s jejím domovem. Nemůže jít za svou matkou a říct jí, že ji muž bije anebo že se chce rozvést.“ Žena, 25 let, Batman.

Nejlépe však čest charakterizoval jeden mladý člověk z Istanbulu. „Když slyším slovo čest, napadne mě výhradně žena. Nic jiného.“

Liberální novinář z Ankary. „Veškerá čest pro ně leží mezi ženskýma nohama.“

Profesorka Ertürkova poznamenává, že největší radikalismus v trestání žen se objevuje mezi nevzdělanými muži ve věku šestnácti až dvaceti let.

7.

Všechno začíná u pomluvy. Vypráví mi o tom kurdský režisér Mehmet Sait Alpaslan, autor filmu a divadelní hry o Şemse Allakové.

Pomluva se objeví znenadání. Může ji vyvolat obyčejný pohled či úsměv muže, který jde kolem. Ale někdy důvod není potřeba. Stačí, že někdo řekne jedno slovo a někdo další k němu přidá další.

Pomluva je nejprve jako sokol: krouží vysoko nad hlavou. Z takové výšky nikomu nemůže ublížit. Někdy po čase odletí a nebezpečí pomine.

Někdy však klesne k zemi. Jde mezi lidi, živí se jejich žlučí, trápením, bídou a závistí. Zlí lidé ji vykrmují, až nabere sílu, aby vstoupila do vesnice.

Vetře se jako lovec. Oběť ještě nic netuší, ale rozsudek již padl. Pomluva, prokletí, šibenice. Vrah nabrousil nůž.

Není důležité, zda je pravdivá. Kdo by si s tím lámal hlavu a ověřoval to. Hlavní je to, že pošpiňuje čest.

Pomluva je mnohem důležitější než pravda. Pravda nevysvobozuje. Důležité je pouze to, co říkají druzí.

Těžko se mi s takovou myšlenkou prochází po Diyarbakıru. Chodím postranními ulicemi. Děti tu mají dřevěné boty a jejich matky celé dny tráví tím, že sedí na zápraží a klevetí. Nic se neděje. A najednou se na obzoru objeví zelený bod. Je stále větší, ale nepromění se v žádnou známou siluetu. Hlava hledá to správné slovo. A najde ho: *yabancı*, cizinec.

Nejprve se na mě vrhne dav dětí. Cosi říkají a křičí. Prosí mě o bonbony a dolary, ale spíš jen tak z legrace, než že by si myslely, že jim něco dám. Ale konečně se něco děje. Něčím mohou zabít nudu.

Jejich matky jsou mladičké, ještě jim není dvacet. Usmívají se. Také se nudí. Rády by se daly do řeči. Jenže v tomhle městě musí konverzaci začít muž.

Mám jim odpovědět na úsměv? Chtěl bych. Mám taková setkání rád. A tak právě vzniká pomluva.

Poté může někdo říct, že jedna z žen se na mě příliš často a příliš okatě usmívala. Anebo že se na mě dívala o pět vteřin déle, než měla. Jakkoli může tato výtka znít absurdně, může někoho stát život.

Možná že zbytečně přeháním, ale mám takový dojem, že můj úsměv může někoho zabít. Sklopím tedy zrak k zemi a vydám se svou cestou.

8.

Pomluva kroužila nad hlavou Hatice jako jestřáb. V centru každé turecké vesničky je malá čajovna, v níž muži tráví celé dny. Abdullah tam pár lidem našeptal, že Ahmetova žena je děvka.

„Jen co odjel, a už si mě k sobě pozvala! Vyspal jsem se s ní. A dneska se s ní zase vyspím!“

Ve vesnicích, kde se celé dny nic neděje, muži takové historky mají rádi. V regionech, kde je čest důležitější než život, lidé převedlice rádi poslouchají příběhy o nečestných.

Abdullahovi kamarádi obdivně mlaskali: „Çapkın, seni, abi! Teda brácho, ty jsi ale kanec!“

Pak o tom řekli svým známým. A ti o tom řekli dál.

Po několika týdnech celá vesnice nemluvila o ničem jiném.

A po celou tu dobu musela nicnetušící Hatice každou noc zahrazovat dveře svým vlastním tělem, aby se Abdullah nedostal do jejího pokoje.

9.

Nikde na světě bratr tak nemiluje sestru, děti své rodiče a rodiče děti. To o sobě hrdě prohlašují turečtí Kurdové. Jak je tedy možné, že otcové zabíjejí dcery a muži své ženy?

Z lásky.

Aytekin Sır, profesor psychiatrie na univerzitě v Diyarbakıru na toto téma provedl výzkum. Navštívil ve vězení padesátku vězňů, kteří byli odsouzeni za vraždu ze cti. Většina z nich stráví za mřížemi zbytek života. Všem kladl stejné otázky.

Profesor Sır: „Vražda ze cti není zločin v afektu, kdy muž natchytá ženu s jiným, vezme pistoli a vystřelí. Je to velice promyšlený proces. Nejprve se sezvou nejstarší příslušníci rodu, vše se totiž děje v rodové hierarchii. Oznamí, co se stalo, a učiní rozhodnutí. Poté určí toho, kdo zločin vykoná. Otec či muž s rozsudkem často nesouhlasí. Ale se stařešiny se nediskutuje, protože to můžete pěkně odskákat. Stávalo se, že muž, který nechtěl zabít svou ženu, zahynul společně s ní.“

„Kdo jsou vrazi?“

„Je to někdo z blízké rodiny. Pro většinu z nich je to první vražda v jejich životě. Často jsou z toho, co udělali, v šoku.“

„Co říkají?“

„Že se zachovali správně. Že pošpinění rodinné cti se trestá smrtí. Celá společnost je utvrzuje v přesvědčení, že měli pravdu. Ti, co bránili čest, mají vysoké postavení dokonce i ve vězeňské hierarchii. Jedna z otázek v naší anketě zněla: Co bys dnes řekl své

ženě/sestře/dceři? Většina z nich byla v tu chvíli naměkko. Do té doby o ní mluvili jako o *té ženě*.

A teď k ní měli promluvit osobně. Říkali: řekl bych, že ji miluju. Že jsem udělal to, co jsem musel. A že vím, že mi rozumí.“

„Jak vysvětlují to, co udělali?“

„Mluvil jsem s mladíkem, který zabil svou sestru, protože měla na střední škole přítele. Byl to normální kluk, na svobodě chtěl být řidičem. Zajímalo mě, jestli by středoškolská láska měla být trestána smrtí. A on mi na to odpověděl, že ona pošpinila jeho čest. Že čest je pro něho to nejdůležitější. Že čest je všechno, co má. A já myslím, že je to dnes hlavní problém těch vražd. Ve vesnicích, kde lidé nemají práci, peníze ani budoucnost, mají pouze čest. Ti, kterým se daří, mají byznys, peníze a vyhlídky do budoucnosti, zabíjejí zřídkakdy.“

10.

Halil už věděl, že ze znásilnění nevyvázne beztrestně. Že jde o život. Snažil se získat podporu imáma. Někdo tvrdí, že ho imám odmítl. A jiní říkají, že ho nejdřív odmítl, ale poté si nechal zavolat Halila i bratry Şemse a snažil se je usmířit.

Pomluva se tou dobou přižívovala ve vesnických domech v Yalimu. Lidé říkali, že Şemse Halila vyprovokovala. Že žena, která v jejím věku není vdaná, je určitě děvka. A jako děvka musí být potrestána.

Pomluva už byla silná jako lev. Rodina Şemse se potají sešla a rozhodla, že dívka musí zemřít. Alespoň to dnes tvrdí lidé v Yalimu.

Halil však udělal něco, co nikdo nečekal.

11.

Vraždy ze cti probíhají téměř výhradně mezi muslimy. Jak se vztahují k islámu? Copak korán přikazuje zabíjet nevěrné ženy?

Odpovědi hledám v odborovém svazu imámů provincie Diyarbakır. Šéf svazu Zahit Gifkuran, urostlý jako bříza, mi vysvětluje, že pokud někdo podezřívá ženu z nevěry, musí se vypravit do svého domu se čtyřmi věrohodnými muži. Když milence nachytají in flagranti, soud jí nařídí doživotní domácí vězení.

„V koránu není jediné slovo o potrestání smrtí,“ tvrdí imám Gifkuran. Nemá víc, co by dodal, a naše rozmluva se blíží ke konci. Pouze staříčkový imám sedící v rohu místnosti chce cosi dodat. Jmenuje se Süleyman Baznabaz a téměř celý život pracoval v malé vesničce nedaleko Diyarbakıru.

„Každá žena ví, že za mnou může přijít, kdykoli se cítí ohrožená,“ řekne. „Pokud je v nebezpečí, snažím se promluvit si s její rodinou. Někdy stačí zásah někoho se střízlivou myslí, aby se zabránilo zločinu. A pokud je rodina nábožensky založená, pokaždé mě poslechne.“

„Co tím máte, hodžo, na mysli?“

„Dám vám příklad. Dívka uteče s chlapcem. A otec vykřikuje, že ji zabije! Zeptám se ho tedy, proč ji za něho neprovdají?! Jeho rodina jim dá hodně peněz a nějakou tu půdu. Čest bude zachráněna a za několik let na to všichni zapomenou. A jeho syn nepůjde do vězení za vraždu... A oni souhlasí. Jiný případ: chlapec zneužil dívku bez jejího souhlasu.“

„Znásilnil ji?“

„Prý ano. Bylo jí třináct let, rodina ji chtěla ušetřit, ale celá vesnice už o tom mluvila. Tak jsem jim poradil, aby je sezdali. Chlapec nepůjde do vězení a ta dívka z celé situace také vyjde se ctí.“

„Provdat? Za násilníka?!“

„Synku, já jsem jí tím zachránil život. A víš, co se stalo?“

„Prosím, hodžo?“

„Zamilovali se do sebe. Ta dívka za mnou po čase přišla a řekla mi, že je šťastná! Na to, co bylo, už zapomněla.“

„A stává se, že způsob klidného vyřešení sporu nefunguje?“

„Měli jsme tu takový případ. Dívku zneužil strýcův syn a ona otěhotněla. Vzal jsem ji pod vlastní střechu do té doby, dokud se nedohodnou. Půl roku bydlela se mnou a s mou ženou. Řekl jsem té rodině, že jim povoluji sňatek s druhou ženou. Že pouze musí dohodnout věci kolem věna. Ten chlapec si ji chtěl vzít, i když nemusel. Byl z velmi bohaté rodiny. Jeho otec mohl vyplatit odškodné.“

„A co se stalo?“

„Jeho první žena mu ztropila strašnou scénu. Poranila si tvář a řekla, že radši umře. No a rodina dívky nechtěla čekat na to, až se narodí dítě. Vloupali se do mého domu, unesli ji a utopili.“

12.

Stařešinové rodiny Hatice se sešli, aby pohovořili o Abdullahových pomluvách. Rozhodli, že dívka musí zemřít. Ať už ho do svého pokoje pustila nebo ne, pomluva se už příliš rozšířila.

Ahmet byl na vojně. Nikdo mu nic neřekl. Vrahem se měl stát bratr Hatice, Metin.

Metin za Hatice přišel brzy ráno, když dojíla krávy. Přistoupil k ní zezadu a chtěl jí vrazit nůž do zad. Ale neuměl to. Bylo mu teprve sedmnáct let, a přestože dokázal zabít zvíře, pochopil, že zabít člověka není tak snadné.

Hatice se otočila a spatřila bratra s nožem. Nevěděla, proč jí přišel zabít. Ale ženy v této oblasti nemusejí znát důvod. Podobné scény znají od dětství. Hatice věděla, že pokud ji odsoudili, dřív nebo později ji zabijí. A z místa okamžitě utekla.

Běžela, co jí síly stačily, do Diyarbakıru. Je to osm kilometrů. Sama neví, jak se tam dostala. Ve městě šla na policii.

Policajt se jí zeptal, co se přesně stalo.

„Můj bratr mě chtěl zabít.“

„Jak to víte?“

„Stál nade mnou s nožem.“

„Třeba šel právě kolem a potřeboval nůž?“

„Ne, přišel si přímo pro mě.“

„Čím jste se provinila?“

„Nevím.“

„Pokud jste nic neudělala, tak vás určitě nezabijí,“ usmál se policajt a řekl jí, ať se vrátí domů.

Ještě štěstí, že Hatice již dříve slyšela o organizaci Kamer. Rozhodla se ji vyhledat.

A nebylo to snadné. Nikdy se nepohybovala sama po městě. Nikdy nemusela hledat žádnou ulici ani organizaci. A kdyby se někoho zeptala na cestu, mohlo by to špatně skončit. Mladá vesnická dívka bez doprovodu? To není příliš typický obrázek.

Podářilo se jí to. V sídle nadace dobrovolníci vyslechli její příběh. Pomohli jí najít azylový dům pro ženy a slíbili jí poklidné vyřešení konfliktu.

13.

Ještě nedávno byly vraždy ze cti považovány za rodinné záležitosti, do kterých je lepší se nevměšovat. V Turecku však proběhlo několik mediálních kampaní. Plakáty visely i v těch nejmenších vesničkách. Kromě Kamer vzniklo v samém Diyarbakıru kolem třiceti organizací, které pomáhají ženám. Dnes téměř každá ví, na koho se v případě potřeby obrátit.

Vláda se navíc snaží přinutit rodiny, aby posílaly své dcery do školy. Vraždy ze cti se týkají nejčastěji dívek bez vzdělání. Ty, které přišly do styku se školou, umí vyhledat pomoc. S akcí *Všechny dívky do škol* pomáhali dokonce imámové.

Rodiny, jejichž čest byla pošpiněna, však našly jiné způsoby na očištění.

Profesor AYTEKIN SÜR: „Zaregistrovali jsme, že v našem regionu nebezpečně vzrostl počet mladých dívek, které spáchaly sebevraždu. Na celém světě jsou to chlapci, kdo páchají sebevraždy mnohem častěji. A u nás je to najednou jinak. Začali jsme se o tyto

případy zajímat. V Mardinu se mladá žena střelila do hlavy. Jenže po krátkém vyšetřování vyšlo najevo, že byla levák, a výstřel padl z pravé strany. Po delším, že ji zabil muž. Během jiné nehody se žena střelila do týlu.“

„Jak to?“

„Ty dívky byly zavražděny, ale nahlásili to jako sebevraždu. Anebo nehodu. U města Van přejel jednu dívku traktor. Rodina tvrdí, že to byla nehoda. Po pitvě však vyšlo najevo, že ji ten traktor přejel nejméně čtyřicetkrát.“

Ayşe GÖKKANOVÁ zkoumala všechny sebevraždy mladých dívek z Diyarbakıru v roce 2006. „Mám tu například mladou ženu, která ještě než byla zavražděna, přišla několikrát na policii a tvrdila, že ji chce vlastní muž zabít. A oni ji posílali zpátky domů. Za týden už nežila. A v papírech má napsáno: sebevražda. Pro policii bylo pohodlnější to tak napsat, protože to byla jejich vina. Problém je v tom, že oni sami jsou ze stejného prostředí. Na sobě sice mají uniformy, ale v hlavě mají to samé co manžel nebo bratr takové ženy.“

Ayşe FIGEN ZEYBEKOVÁ z organizace Kamer: „Odpůrci vstupu Turecka do Evropské unie tvrdí: zabíjejí tam dívky. Nedovolme jim do EU vstoupit. Já však tvrdím, že nic tak nepomohlo naší práci jako perspektiva členství. Zachránilo to život desítkám dívek! Musíme do ní vstoupit, abychom s tím mohli účinně bojovat!“

14.

Şemse utekla do domu svého násilníka Halila. Věděla, že ji vlastní rodina bude chtít zabít.

Jedni tvrdí, že ji Halil přijal, protože neměl na vybranou. Jiní říkají, že ji doopravdy miloval. Ukryl Şemse ve sklepě a jejím bratrům řekl, že neví, kde je. Vymyslel plán, který měl zachránit oba dva. V noci odvedl Şemse na pole. Chtěl se vyhnout vesnici a dojít k silnici. A tam stopnout auto nebo autobus do Mardinu. Co chtěl Halil udělat dál, to už se nikdy nedozvíme.

Někteří obyvatelé vesnice tvrdí, že je probudil pes. Jiní, že kdosi spatřil stíny plížící se po polích. A ještě jiní říkají, že bratři Şemse se ukryli nedaleko Halilova domu. Něco na tom nejspíš bude, protože náhle, uprostřed noci, se utvořil velký dav. Kolik tam bylo lidí, se nepodařilo zjistit ani policii. A kdo hodil kamenem jako první, také ne. Víme pouze, že se tam sešlo kolem dvanácti až osmnácti osob. Že kameny házeli muži i starší ženy a že kolem nich pobíhalo několik dětí.

Halil se snažil krýt Şemse svým vlastním tělem. Zemřel první.

Jakmile hněv z lidí vyprchal, vrátili se do postele.

Vojáci hlídkující v terénu našli ráno uprostřed pole dvě těla ležící v hromadě kamení.

15.

Şemse Allaková na poli nezemřela. Když vojáci objevili její tělo, byla ještě naživu. Potratila, byla v kómatu, ale žila. Odvezli ji do nemocnice v Diyarbakıru. Už se neprobudila. Pochovaly ji zaměstnankyně ženské organizace. Nikdo z rodiny se na pohřbu neobjevil.

Ve vesnici zavládl nepsaný zákon mlčení. Proto se nepodařilo potrestat viníky. Bratři Şemse dodnes žijí v Yalımu. Halilova žena se teprve v minulém roce přestěhovala do Istanbulu.

Tři roky po kamenování v Yalımu si jedu popovídat s obyvateli vesničky, která je předměstím milionového Mardinu. U vjezdu stojí velká holubice s olivovou větvičkou v zobáčku.

Lidem tvrdíme, že nás posílá Evropská unie a že se chceme zeptat na životní úděl Kurdů. Nechci nic riskovat, několika novinářům už vyhrožovali pěstmi. A Unie tu vzbuzuje pozitivní reakce.

Muži mě zvou na čaj. Všichni mají husté kníry havraní barvy. Sedíme na hlavní návsí a posloucháme. V Yalımu na každých sto dvacet lidí pouze dvacet, maximálně třicet pracuje. A část

z nich výlučně v létě, kdy se pracuje na poli. Ale většina celý rok stráví v čajovně.

„Co obvykle děláte?“ zeptám se nejmladších, kterým je kolem třiceti let.

„No, sedíme. Popijíme čaj...“

Turecky moc neumí, moje tlumočnice tedy začne mluvit kurdsky. Pookřejí, protože všichni obyvatelé vesničky jsou Kurdové. Jenže ani na kurdskou televizi se nemůžou dívat, protože zastupitelstvo Mardinuablokovalo signál satelitních antén.

„My turecky rozumíme, ale naše ženy ne,“ tvrdí.

„Jaké další problémy mají vaše ženy?“ zeptám se.

„Nedostatek zdravotní péče. Doktoři nemluví kurdsky. Dokonce i nápisy na lécích jsou turecky.“

„Na žádném úřadě se nedomluví...“

„A co násilí, objevuje se tu?“ zeptám se několika kurdských mužů. Podle statistik jsou to právě oni, kdo v Turecku nejčastěji bijí ženy.

Chvilka ohromení.

„Co se děje u někoho doma, to není naše věc,“ utne mě jeden ze starších mužů. Seberu odvahu a zeptám se, zda tragická událost, která se stala před třemi lety, nějak změnila život ve vesnici. Radí se spolu, o jakou tragédii by mohlo jít. Nakonec dojdou k tomu, že o ukamenování.

„Ne, ve vesnici se od té doby nic nezměnilo,“ řekne starý muž.

To samé si myslí učitelka tkalcovství, která provozuje dílny na okraji vesnice. Náš rozhovor je z její strany obrovský projev odvahy. Všichni viděli, že jsme vstoupili do její dílny.

„V mé dílně pracují dívky, dokud se neprovádají. Později totiž pro muže není žádnou ctí, aby jeho žena pracovala. Je jim tedy od deseti do šestnácti let. Den po Şemsině zabití mě napadlo, že to pro ně musí být traumatické. Že si s nimi o tom musím promluvit.“

„No a?“

„Opatrně jsem se jich zeptala: určitě jste šoku? A ony mi odpověděly, že si to ta kurva zasloužila!“

„Proč si to myslí?“

„Protože žila sama. Protože když ji znásilnil, musela ho něčím vyprovokovat. Moje žákyně jsou takovým myšlením nakažené.“

„Změnilo se něco od smrti Şemse?“

„Lidé se uzavřeli do sebe. Celé Turecko mluvilo o Yalimu jako o vesnici vrahů. Bylo to první kamenování v Turecku po několika desetiletích. Noviny psaly, že tu všichni mají krev na ruce.“

16.

Když se Ahmet vrátil z vojenské služby, Hatice poprosila dobrovolnice z Kamer, aby s ním promluvily.

Ahmet s nimi hovořit nechtěl. Rodina mu řekla, že jeho žena utekla s jiným mužem.

Když se dozvěděl, že je celou tu dobu v azylu pro ohrožené ženy, řekl pouhé: Ať se vrátí.

A Hatice se vrátila.

Otec, matka i bratr předstírali, že ji neznají. Byli přesvědčení, že s Abdullahem spala. Vůbec se jí nezeptali, jak to bylo doopravdy.

Tchyně, tchán a stařešinové rodu Ahmetovi nařídili svou ženu zabít. Ahmet však věřil Hatice. A vzepřel se.

Stal se z něj tedy člověk beze cti. Ze dne na den mu pekař přestal prodávat pečivo, majitel čajovny si ho najednou nevšímal a lidé mu přestali odpovídat na pozdrav.

„Jsi, ale jako bys neexistoval,“ tvrdí dnes Ahmet. „Pamatuju si, jak jsem přišel do čajovny a sám si nalil čaj. Přišel ke mně jeden zaměstnanec a vylil mi ho na boty. Stařeny si při pohledu na mě nezapomněly odplivnout. Pro chleba jsem musel osm kilometrů do města. A mí bratři se rozhodli zabít mě společně s mou ženou.“

V tu samou dobu Abdullah téměř každý den volal Hatice a tvrdil, že bude jeho – ať už na tomto nebo na onom světě.

17.

Ahmet s Hatice se rozhodli, že nebudou čekat na další vývoj událostí. Ženské organizace jim našli byt v Diyarbakıru. Půjčili si nějaké peníze, ale Ahmet je brzy vrátil. Je velmi pracovitý.

Několik dní po stěhování si jeli pro poslední věci do vesnice. Hatice si půjčila diktafon. Čekala, až zavolá Abdullah.

Zavolal. Povídal jí, v jakých polohách si s ní bude užívat. Řekl jí, že je děvka a že ji může mít každý.

Hatice ho popíchl.

„Proč říkáš lidem, že jsi se mnou spal? Nikdy jsem tě k sobě do pokoje nepustila!“ bránila se. Abdullah se rozesmál.

„No a co jako? Tebe zabijou a já budu žít. A když budu chtít, stejně tak zabijou tvého otce i matku,“ řekl jí.

Další den udělala Hatice kopii nahrávky. Ahmet ji poslal svým rodičům i rodičům své ženy.

O několik dní později jim zavolali na mobil, aby se jim omluvili. Řekli, že se mají vrátit, že se vše vyjasnilo.

Ale Hatice s Ahmetem už nikdy nechtěli bydlet ve své rodné vesnici. Od té doby prý ani jeden se svými rodiči nemluvil.

Kdežto Abdullah tam bydlí dodnes.

18.

Dívka v bílé sukni stojí uprostřed jeviště. Smutně se dívá na publikum i na postavy kolem sebe. Každou chvíli si jedna z nich stoupne doprostřed a řekne svou repliku.

Dívka v bílém je Şemse Allaková. Právě se vrátila ze záhrobní a poslouchá své pronásledovatele.

„Dcerunko, proč jsem tě nezachránila?!“ nařiká matka. „Věř mi, že jsem chtěla! Nedovolily mi to naše staré tradice. Nedovolil mi to strach, že mě taky můžou zabít!“

„Sestro, nemysli si, že jsem zlý člověk,“ kaje se bratr. „Zabil jsem tě, protože jsem musel. Protože jsme byli příliš chudí, abychom

za naši čest mohli zaplatit. Dokonce i ve vězení pochopili, že mám dobré srdce. Proto mě pustili...”

Bratrovraha ztvárnil režisér a scenárista Mehmet Sait Alpaslan. Objel s herci celé východní Turecko. Hru o Şemse často hráli v malých městečkách.

„Publikum je rozdělené na dvě části. Jedni tleskají, když matka křičí: Zabijte ji! Zaslouží si smrt! Jsou i tací, kteří tleskají a pískají během ukamenování. Nejdůležitější však je, že valná většina tleská, když imám říká: Nechte je žít. Alláh vám nedovolil zabíjet.“

Paní Atatürková

1.

Je s námi v restauraci. Vyřizuje věci na úradech. Leskne se v peněžence, na portrétu i na titulních stranách novin. Mrzne s námi ve frontě do kina a potí se v lázních. Dokonce i babka na záchodcích má ve svém kamrlíku jeho fotku.

„Jestli se někdy přistihneš, že jsi už čtvrt hodiny nezahlédl ani jednoho Atatürka, utíkej!“ řekne mi Bastian, který v Istanbulu učí němčinu. „Znamená to, že už nejsi v Turecku. Nejspíš jsi přešel hranice a nevyšiml sis toho.“

Má pravdu.

Mladí Turci už od první třídy základní školy píší na jeho počest básničky a hrají divadlo. Jakmile vyrostou, každého cizince si přezkouší jednoduchou otázkou: „Co si myslíš o Atatürkovi?“

Pokud testem neprojdete, můžete tímto jedním krokem přijít o všechny známé. Testem projdete jedině tehdy, když odpovíte: „Myslím si, že to byl opravdový muž činu. Pro Turecko je velkým štěstím, že mělo někoho takového.“

Každá jiná odpověď tě vyřadí ze hry. Atatürk se stal bohem. Navíc monoteistickým. Hodně Turků doopravdy věří tomu, že se na ně dívá z nebe a své zemi pomáhá. A co víc: Turci jezdí do městečka Ardahan v severovýchodním Turecku a pořádají specifické atatürkálie. Sledují horu, která vrhá stín připomínající profil Otce Turků. A když ho spatří, střídavě tančí, smějí se a pláčou. Později hodují.